

Dagvaarding

Heden, de tweede maart tweeduizend en twaalf, ten verzoeke van de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid Réseaux IP Européens Network Coordination Centre (RIPE NCC) (hierna: "**RIPE NCC**"), gevestigd en kantoorhoudende te (1016 AB) Amsterdam aan het Singel 258, voor deze zaak woonplaats kiezende bij het advocatenkantoor Brinkhof aan de De Lairessestraat 111-115 te (1075 HH) Amsterdam, van welk kantoor mr. R.D. Chavannes in deze zaak als advocaat optreedt;

heb ik

gedagvaard

de Staat der Nederlanden (Ministerie van Veiligheid en Justitie, meer in het bijzonder het Team High Tech Crime van de Dienst Nationale Recherche van het Korps Landelijke Politiediensten en het Landelijk Parket van het Openbaar Ministerie), zetelende te 's-Gravenhage, mijn exploit doende ten parkette van de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden aan de Kazernestraat 52 te 's-Gravenhage en aldaar afschrift dezes latende aan:

om:

op woensdag de veertiende maart tweeduizend en twaalf, des voormiddags om 10.00 uur, niet in persoon, maar vertegenwoordigd door een advocaat, te verschijnen ter terechtzitting van de rechtbank te 's-Gravenhage, welke zitting alsdan aldaar zal worden gehouden in één der zalen van Paleis van Justitie aan de Prins Clauslaan 60, te 's-Gravenhage;

onder uitdrukkelijke vermelding:

- a) dat van gedaagde bij verschijning op de zitting een griffierecht zal worden geheven van € 575, te voldoen binnen vier weken te rekenen vanaf het tijdstip van verschijning;
- b) dat van een persoon die onvermogen is een lager griffierecht wordt geheven, namelijk € 73, indien hij op het tijdstip waarop het griffierecht wordt geheven heeft overgelegd:
  - een afschrift van het besluit tot toevoeging, bedoeld in artikel 29 van de Wet op de rechtsbijstand, of indien dit niet mogelijk is ten gevolge van omstandigheden die redelijkerwijs niet aan hem zijn toe te rekenen, een afschrift van de aanvraag als bedoeld in artikel 24, tweede lid, van de Wet op de Rechtsbijstand, dan wel
  - een verklaring van de raad als bedoeld in artikel 1, onder b, van die wet, waaruit blijkt dat zijn inkomen niet meer bedraagt dan de bedragen, bedoeld in artikel 35, derde en vierde lid, telkens onderdelen a tot en met d dan wel in die artikelliden, telkens onderdeel e, van die wet;
- c) dat indien gedaagde niet op de voorgeschreven wijze op de zitting verschijnt of het door zijn verschijning verschuldigde griffierecht niet tijdig voldoet, en de voorgeschreven termijnen en formaliteiten in acht zijn genomen, de rechter verstek tegen gedaagde zal verlenen en de vorderingen zal toewijzen, tenzij deze de rechter onrechtmatig of ongegrond voorkomen;

teneinde

alsdan namens eiseres, RIPE NCC, te horen eis doen en concluderen als volgt:

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	4
2	RIPE NCC en haar activiteiten	5
2.1	Distributie en registratie van IP-adressen	5
2.2	Bestuur en werkwijze RIPE NCC.....	6
2.3	Registratie Database	6
2.4	RIPE Database	7
3	Het geschil	9
3.1	KLPD en Openbaar Ministerie	9
3.2	Aanleiding van het geschil: onderzoek DNSChanger-malware	9
3.3	Voorwerp van geschil: legaliteit en proportionaliteit	13
4	Inleiding juridische grondslagen	14
4.1	Legaliteitsbeginsel.....	15
4.2	EVRM	15
4.3	EU-richtlijnen elektronische communicatienetwerken	17
4.4	EU-Handvest	18
5	Geen strafvorderlijke bevoegdheid	19
5.1	Bevel ex artikel 2 Politiewet is niet afdwingbaar	19
5.2	Geen bevoegdheid tot beslaglegging	22
5.3	Beslaglegging zou ineffectief en disproportioneel zijn.....	25
5.4	Geen alternatieve strafvorderlijke bevoegdheden	27
5.5	Tussenconclusie	28
6	Inbreuk grondrechten	28
6.1	Beperking van grondrechten	29
6.2	Beperking niet voorzien bij wet	29
6.3	Overige beperkingsvoorwaarden	31
7	Bevoegdheid en ontvankelijkheid	31
8	Verweer, bewijslastverdeling en bewijsmiddelen	31
9	Conclusie	32

1 Inleiding

- 1 Eiseres RIPE NCC is in Europa verantwoordelijk voor de distributie en registratie van IP-adressen, unieke adressen bestemd voor de communicatie tussen computers en andere apparatuur via het internet. Aanleiding voor deze zaak is een bevel ex artikel 2 Politiewet dat het KLPD op 8 november 2011, ter uitvoering aan een Amerikaans rechtshulpverzoek, heeft gericht aan RIPE NCC, om de registratie van een aantal IP-adresreeksen tot en met 22 maart 2012 te bevriezen. De bevriezing moest volgens het KLPD voorkomen dat de houders van de IP-adresreeksen, die er door de FBI van werden verdacht de desbetreffende IP-adressen te gebruiken voor computercriminaliteit, deze zouden kunnen overdragen aan andere criminelen, en de FBI in staat stellen de IP-adressen zelf in gebruik te nemen om de schadelijke gevolgen van de gepleegde criminaliteit te herstellen.
- 2 RIPE NCC heeft het bevel aanvankelijk uitgevoerd, maar tegelijkertijd bij het KLPD en het Landelijk Parket van het OM bezwaar gemaakt tegen verdere uitvoering ervan, onder meer vanwege het niet-verplichtende karakter van een bevel ex artikel 2 Politiewet en het gebrek aan enige andere wettelijke grondslag. Daarop heeft het OM gedreigd zo nodig beslag te leggen op (delen van) 'de administratie' van RIPE NCC en deze vervolgens daadwerkelijk te sequestrenen – met mogelijk extreme consequenties voor de bedrijfsvoering van RIPE NCC en het functioneren van het wereldwijde internet –, tenzij RIPE NCC een civielrechtelijke bewaardersovereenkomst zou ondertekenen waarin zij zich alsnog 'vrijwillig' verplichtte uitvoering te geven aan het bevel ex artikel 2 Politiewet.
- 3 Na verdere correspondentie heeft het OM bevestigd het "thans niet opportuun" te achten om andere, zwaardere dwangmiddelen in te zetten, of tot vervolging van RIPE NCC over te zullen gaan, indien zij niet langer uitvoering zou geven aan het bevel. Daarop heeft RIPE NCC de bevriezing opgeheven. Het OM heeft echter het recht voorbehouden zijn beslissingen in de toekomst te herzien en ook in zijn algemeenheid geen afstand willen nemen van zijn standpunten (a) dat RIPE NCC op zichzelf wettelijk verplicht is een dergelijk bevel ex artikel 2 Politiewet op te volgen en (b) dat het beslag leggen op, en zo nodig sequestrenen van 'de administratie' van RIPE NCC een wettig, effectief en proportioneel middel is om tijdelijk de registratie te bevriezen van IP-adressen die mogelijk zijn gebruikt door criminelen.
- 4 De opstelling van het OM is zowel juridisch als feitelijk onjuist en zorgt voor een blijvende bedreiging van de bedrijfsvoering van RIPE NCC, de integriteit van haar computersystemen en het veilig en onbelemmerd functioneren van het internet. RIPE NCC vordert daarom verklaringen voor recht en verboden gericht op het verduidelijken en beschermen van haar rechtspositie, die van haar leden en die van andere gebruikers van het internet.

2 RIPE NCC en haar activiteiten

- 5 RIPE NCC is een in Amsterdam gevestigde vereniging naar Nederlands recht (**Productie 1**). Haar leden zijn overwegend internet- en telecoomaanbieders, bedrijven, onderwijsinstellingen en overheidslichamen. Voor een overzicht en gedetailleerde beschrijving van de activiteiten en taken van RIPE NCC wordt verwezen naar **Productie 2**. RIPE NCC ontplooit voor haar leden en het algemene publiek een groot aantal activiteiten in verband met het technisch functioneren van het wereldwijde internet, waaronder op het gebied van IP-adressen.

2.1 Distributie en registratie van IP-adressen

- 6 Elke computer en ander met het internet verbonden apparaat heeft een IP-adres. Een IP-adres bestaat uit vier groepen getallen tussen 0 en 255, bijvoorbeeld 159.46.4.42.¹ Alle communicatie via internet geschiedt op basis van IP-adressen en vereist dat IP-adressen wereldwijd uniek zijn. Om dat mogelijk te maken vinden distributie en registratie van IP-adressen plaats op een hiërarchische, georganiseerde manier. Op het hoogste niveau vindt de allocatie van IP-adressen plaats door de *Internet Assigned Numbers Authority* ("IANA"),² die IP-adressen in grote blokken distribueert aan vijf *Regional Internet Registries* ("RIR's"). Iedere RIR heeft zijn eigen servicegebied; gezamenlijk hebben zij wereldwijde dekking.
- 7 RIPE NCC is één van de vijf RIR's en is binnen haar servicegebied – Europa, het Midden-Oosten en Centraal-Azië – de enige organisatie die IP-adressen distribueert en registreert welke adresblokken aan welke organisatie zijn toegekend. Gezien haar functie is RIPE NCC een onmisbare schakel in de vitale technische basisinfrastructuur van het internet.
- 8 Net als IANA deelt ook RIPE NCC IP-adressen niet per stuk uit, maar in blokken of reeksen. *Local Internet Registries* (LIR's, in de praktijk vaak internet providers die lid zijn van RIPE NCC) vragen IP-adresreeksen aan bij RIPE NCC, van waaruit zij hun klanten kunnen voorzien van individuele IP-adressen of kleinere IP-adresreeksen. Andere bij RIPE NCC aangesloten organisaties kunnen ook rechtstreeks hun eigen, provider-onafhankelijke IP-adresreeksen aanvragen.³ Zo is het IP-adres 194.109.0.10 onderdeel van de reeks 194.109.0.0 t/m 194.109.3.255, die RIPE NCC heeft toegekend aan XS4ALL.
- 9 De distributie en registratie van IP-adressen geschiedt aan de hand van beleid dat wordt geformuleerd door de bredere gemeenschap van belanghebbenden (de zo-

---

¹ Er zijn wereldwijd in theorie 4,3 miljard (2³²) IP-adressen beschikbaar in de momenteel dominante standaard IPv4.

² Zie <http://www.iana.org/about/>.

³ Dit zijn zogenoemde *Provider Independent (PI) assignments*, in tegenstelling tot *Provider Aggregatable (PA) assignments* die via providers worden toegekend.

genoemde *RIPE Community*) en is vastgelegd in een groot aantal beleidsstukken (*RIPE Policies*).⁴ Om te waarborgen dat alle relevante belangen binnen het servicegebied van RIPE NCC worden meegewogen bij de totstandkoming van RIPE Policies, is het besluitvormingsproces open (iedereen kan deelnemen), transparant (alle stukken zijn openbaar), bottom-up (beslissingen worden genomen door de gemeenschap en geïmplementeerd door de organisatie) en gebaseerd op consensus. Het beleid ten aanzien van IP-adressen is gebaseerd op bepaalde principes: uniciteit (IP-adressen moeten uniek zijn), aggregatie (IP-adressen moeten gedistribueerd worden aan netwerken in aaneengesloten IP-adresblokken), behoud (IP-adressen moeten gedistribueerd worden op basis van behoefte) en registratie (gedistribueerde IP-adressen moeten worden geregistreerd in het publieke register).

2.2 Bestuur en werkwijze RIPE NCC

- 10 Krachtens haar statuten (**Productie 3**) wordt de vereniging RIPE NCC bestuurd door een bestuur (Executive Board), waarvan de leden worden benoemd door de algemene ledenvergadering (zie artikel 9 van de statuten). De operationele leiding van RIPE NCC is in handen van een door het bestuur benoemde directie (Management Team) (zie artikel 12 van de statuten).
- 11 De directie is mede verantwoordelijk voor de tenuitvoerlegging van beleid en RIPE Policies, met name met betrekking tot de distributie en registratie van IP-adressen. Organisaties die daarvoor in aanmerking willen komen gaan een overeenkomst aan met RIPE NCC, waarvan de belangrijkste bepalingen zijn vastgelegd in de RIPE NCC Standard Service Agreement (SSA, **Productie 4**). Deze SSA incorporeert door verwijzing de eerder genoemde RIPE Policies, waarvan de belangrijkste – bijvoorbeeld over IP adresdistributie en registratie policy – zijn opgesomd in artikel 6.1 SSA. Door de SSA aan te gaan, worden zij ook lid van de vereniging RIPE NCC.

2.3 Registratie Database

- 12 RIPE NCC houdt bij welke IP-adresreeksen zij heeft gedistribueerd respectievelijk geregistreerd in een interne database, de Registratie Database. RIPE NCC biedt aan haar leden een beperkte toegang tot het systeem om bepaalde aanpassingen (zoals adreswijzigingen) door te geven.
- 13 Om veiligheidsredenen draait de Registratie Database op tientallen verschillende (virtuele) servers op verschillende computers op verschillende locaties. Mochten die alle tegelijk uit de lucht gaan, kan de database hersteld worden vanaf backups maar zijn recente wijzigingen verloren. Zolang de Registratie Database niet be-

---

⁴ Voor een uitgebreidere beschrijving van de rolverdeling tussen leden, Bestuur, Directie en RIPE Community, zie <http://www.ripe.net/lir-services/ncc/ripe-ncc-association-roles-and-responsibilities>.

schikbaar is, kunnen geen nieuwe IP-adressen gedistribueerd en geregistreerd worden en hebben RIPE NCC leden geen toegang tot eigen gegevens en geen mogelijkheid om die gegevens aan te passen.

2.4 RIPE Database

- 14 Om een geordende registratie van IP-adressen en contact tussen gebruikers van verschillende IP-adressen mogelijk te maken houdt RIPE NCC tevens een openbare database bij (de “RIPE Database”). Voor een deel wordt de RIPE Database door RIPE NCC gevuld vanuit – en gesynchroniseerd met – informatie uit de Registratie Database. Voor een ander deel wordt de RIPE Database zelfstandig gevuld en bijgehouden door derden.
- 15 In de RIPE Database kan een ieder bijvoorbeeld opzoeken tot welke IP-adresreeks een bepaald individueel IP-adres behoort, aan wie de desbetreffende IP-adresreeks is gedistribueerd en wat van die houder de contactgegevens zijn. Netwerkaanbieders kunnen zelf in de RIPE Database invoeren en bijhouden aan wie zij bepaalde IP-adresreeksen in gebruik hebben gegeven.
- 16 Als enige gezaghebbende bron van informatie over houderschap van IP-adressen in Europa, het Midden-Oosten en Centraal-Azië is de RIPE Database een wezenlijk en onmisbaar onderdeel van het bedrijfsproces van veel organisaties en individuen, waaronder vanzelfsprekend ISPs en andere belanghebbenden die een technisch contactpersoon nodig hebben van een netwerk, maar ook rechthebbenden die opkomen tegen online auteursrechtinbreuk of opsporingsautoriteiten die willen opkomen tegen computercriminaliteit.
- 17 Een onderdeel van de RIPE Database is de RIPE Routing Registry (RR). Deze database bevat informatie, die niet door RIPE NCC zelf maar door haar leden en andere derden wordt bijgehouden, over hoe de verschillende onderdelen van het wereldwijde internet technisch met elkaar verbonden zijn (op welke manieren kan verkeer van A naar B gerouteerd worden?). Deze routeringsinformatie helpt netwerkbeheerders een geïnformeerde beslissing te nemen over het al dan niet accepteren van internetverkeer van en naar andere IP-adressen, door gegevens uit eigen routers te vergelijken met de routeringsinformatie uit de RIPE Database. De RIPE Database helpt zodoende te beschermen tegen bepaalde vormen van cybercriminaliteit, waarbij verkeer dat is bestemd voor een bepaalde organisatie (zoals een bank), wordt omgeleid naar een door criminelen opgezette kopie die wordt gebruikt om wachtwoorden e.d. af te vangen.
- 18 Hoewel RIPE NCC binnen haar verzorgingsgebied de autoriteit is als het gaat om de distributie en registratie van IP-adressen, is het voor netwerkaanbieders technisch niet noodzakelijk of verplicht om gebruik te maken van de routeringsinformatie in de RIPE Database. Internetverkeer wordt in de praktijk uitgewisseld tus-

sen netwerkaanbieders onderling, zonder centrale autoriteit of regie. De verschillende onderdelen van het internet zijn een in de loop der jaren aan elkaar geknoopt web van afzonderlijke deelnetwerken zonder hiërarchische structuur. Er zijn meestal vele wegen waarlangs verkeer van punt A naar punt B kan worden gerouteerd. Dat is een bewuste ontwerpkeuze: het internet is ontstaan als Amerikaans defensienetwerk en ontwikkeld om een aanval met kernraketten te weerstaan.⁵ Als een onderdeel van het internet verdwijnt of wordt losgekoppeld, gaat de communicatie tussen de overige delen door, zo nodig via een omweg.

- 19 De RIPE Database wordt niet uitsluitend gebruikt voor identificatie van houders van IP-adresreeksen en routing van internetverkeer. De database heeft ook in andere opzichten grote praktische waarde voor het dagelijkse functioneren van het internet, niet alleen voor leden van RIPE NCC maar voor andere professionele en particuliere internetgebruikers. De RIPE Database wordt onder andere geraadpleegd, zowel door individuen als door geautomatiseerde processen, in het kader van bestrijding van spam,⁶ cybercrime en ander misbruik, om contactgegevens van netwerkaanbieders te achterhalen (bijvoorbeeld in geval van storing), of om na te gaan waar een IP-adres geografisch gezien vandaan komt.⁷ Een onbekend aantal netwerkaanbieders en andere internetgebruikers maken doorlopend geautomatiseerd gebruik van de RIPE Database voor allerlei processen.
- 20 De database verwerkt circa 20.000 verzoeken en 150 wijzigingen per minuut. Er is in de afgelopen 10 jaar geen voorbeeld bekend waarin een RIR database uit de lucht is geweest, anders dan voor een zeer korte tijd in verband met geplande technische werkzaamheden. De RIPE Database draait parallel op meerdere servers op meerdere locaties. Als een van de RIPE Database servers onbereikbaar wordt, nemen anderen het automatisch over. Als alle servers tegelijkertijd uit de lucht gaan, kan de database deze worden hersteld vanaf een backup maar raken recente wijzigingen verloren. Als de RIPE Database tijdelijk niet beschikbaar is,
  - i) hebben RIPE NCC leden en andere derden geen toegang tot de informatie die zij zelf in de RIPE Database hebben ingevoerd over verdere distributie van IP-adresreeksen;
  - ii) kan niemand meer nagaan aan wie IP-adresreeksen zijn gedistribueerd;
  - iii) zijn contactgegevens van IP-adreshouders niet beschikbaar zodat eventuele verbindingsproblemen niet kunnen worden opgelost en de groei van verbindingen voor het wereldwijde internetverkeer vertraging oploopt;
  - iv) wordt het verifiëren van afzenderadressen van e-mails bemoeilijkt, zodat wereldwijd storingen optreden in de afhandeling van e-mailverkeer;

---

⁵ Zie bijv. <http://www.darpa.mil/About/History/History.aspx>.

⁶ Zo kan bijv. door middel van een omgekeerde zoekopdracht (Reverse DNS search) worden gecontroleerd of het IP-adres van de computer waar een e-mail vandaan komt overeenstemt met de domeinnaam van het opgegeven afzenderadres.

⁷ Zie bijv. http://en.wikipedia.org/wiki/Geolocation_software.

- v) wordt routing van internetverkeer tussen netwerkaanbieders bemoeilijkt of zelfs tijdelijk geblokkeerd; en
  - vi) is authenticatie van internetverkeer moeilijker en het plegen van bepaalde vormen van cybercrime dus makkelijker.
- 21 Net als de interne Registratie Database bevindt ook de RIPE Database zich technisch op verschillende servers op verschillende locaties, waarbij doorlopend backups worden gemaakt. Wanneer alle operationele databases zouden worden verwijderd, heeft dat een onmiddellijk ontwrichtend effect op het functioneren van RIPE NCC en de afhandeling van internetverkeer, welk effect echter in de loop der tijd als gevolg van (kostbare) aanpassingen zal afnemen.

3 Het geschil

3.1 KLPD en Openbaar Ministerie

- 22 Het Team High Tech Crime (THTC) is een onderdeel van de Dienst Nationale Recherche (DNR), de dienst van het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) die zich bezighoudt met de opsporing en bestrijding van zware, georganiseerde criminaliteit met een nationaal en internationaal karakter. Het THTC heeft daarbij als bijzonder aandachtsgebied computercriminaliteit.
- 23 Het Landelijk Parket van het Openbaar Ministerie geeft leiding aan de opsporingsonderzoeken van de Nationale Recherche en heeft in deze kwestie met RIPE NCC gecommuniceerd bij monde van de landelijk officier van justitie voor cybercrime en justitie, de heer mr. L.J.A. van Zwieten.

3.2 Aanleiding van het geschil: onderzoek DNSChanger-malware

- 24 Op 8 november 2011 heeft inspecteur G.A. Wind van het THTC een bevel krachtens artikel 2 van de Politiewet ("Pw") aan RIPE NCC gedaan (het "Bevel"). Het bevel wordt als **Productie 5** overgelegd. Blijkens zijn bewoordingen beoogt het Bevel uitvoering te geven aan een Amerikaans rechtshulpverzoek en strekt het ertoe dat RIPE NCC gedurende de periode 8 november 2011 – 22 maart 2012 voorkomt dat de registratie van vier IP-adresreeksen in haar administratie wordt overgedragen of gewijzigd (hierna ook aangeduid als "bevrozing" van de IP-adresreeksen).
- 25 Door navraag bij het OM, de FBI en eigen onderzoek raakte RIPE NCC op de hoogte van de hiernavolgende informatie over het Amerikaanse opsporingsonderzoek in de DNSChanger-zaak.

3.2.1 *IP-adressen, domeinnamen en de DNSChanger malware*

- 26 Omdat mensen moeite hebben om complexe IP-adressen te onthouden, is het zogenoemde *domain name system* (DNS) ontwikkeld om een IP-adres om te vertalen naar een makkelijker te onthouden vorm, zoals www.rechtspraak.nl, en vice versa.⁸ Wanneer een computergebruiker een domeinnaam invoert in zijn browser, neemt zijn computer contact op met DNS server, waarvan het IP-adres op de computer van de gebruiker is ingesteld. De computer vraagt aan de DNS server wat het IP-adres is dat hoort bij de ingevoerde domeinnaam en bouwt vervolgens een verbinding op met dat IP-adres. Dit proces vindt plaats achter de schermen: de computergebruiker ziet in zijn browser alleen de opgegeven domeinnaam en hoeft niet te weten dat er feitelijk contact wordt opgenomen met een IP-adres.
- 27 Anders gezegd, internetcommunicatie werkt op basis van IP-adressen, maar internetgebruikers werken op basis van domeinnamen. Het DNS vervult een cruciale brugfunctie, door het via domeinnamen 'vindbaar' maken van met IP-adressen geïdentificeerde websites en andere genetwerkte computers. In dat vertaalproces is de op de computer van de gebruiker ingestelde DNS server van cruciaal belang: die DNS server bepaalt met welk IP-adres de computer contact opneemt als de gebruiker een bepaalde domeinnaam opgeeft.
- 28 Er zijn computercriminelen die proberen om met gebruik van virussen of andere kwaadaardige software de computers van onwetende gebruikers zodanig te bewerken, dat daarop een door de criminelen beheerde DNS server wordt ingesteld. Als de computergebruiker dan een domeinnaam invoert in zijn browser, bijvoorbeeld het adres van zijn bank, kan de criminele DNS server de computergebruiker doorverwijzen naar een ander IP-adres dan het IP-adres van de bank. Op dat andere IP-adres kunnen zij een identieke kopie van de website van de bank draaien, die echter achter de schermen inlogcodes afvangt die de criminelen vervolgens misbruiken. De criminelen kunnen ook trachten geld te verdienen door internetverkeer weliswaar naar de juiste bestemming door te geleiden, maar via door hen beheerde websites met bijvoorbeeld reclamebanners.
- 29 De FBI heeft naar eigen zeggen in november 2011 een netwerk van criminele DNS-servers opgerold, die op computers van onwetende gebruikers werden ingesteld met gebruikmaking van kwaadaardige software genoemd DNSChanger (**Productie 6**). De FBI heeft het volgens haar verantwoordelijke criminele netwerk opgerold, bestaande uit zes mannen uit Estland, in samenwerking met diverse internationale opsporingsorganisaties en internetbedrijven. Volgens sommige schattingen (zie **Productie 7**) hebben de leden van het netwerk \$14 miljoen verdiend met hun activiteiten, in het kader waarvan circa 4 miljoen computers zijn geïnfecteerd met DNSChanger.

---

⁸ Zie ook http://nl.wikipedia.org/wiki/Domain_Name_System.

- 30 Bij het oprollen van het criminele netwerk deed zich een praktisch probleem voor: als zij de criminele DNS-servers zou ontmantelen, zouden 4 miljoen getroffen internetgebruikers de op hun computer ingestelde DNS-server niet meer kunnen bereiken. Zij zouden derhalve geen internetadressen meer kunnen bezoeken waarvan zij het IP-adres niet zelf kenden. De vrees was dat zij vervolgens massaal de klantenservice van hun internet provider zouden gaan bellen. De FBI heeft daarop besloten zelf DNS-servers in gebruik te nemen en deze de IP-adressen van de criminele DNS-servers te laten overnemen.

3.2.2 *Het Amerikaanse bevel*

- 31 In een zogenoemde Protective Order van 3 november 2011 (**Productie 8**) heeft een rechtbank in New York gelast dat de IP-adresreeksen waarvan het criminele netwerk gebruik vermoedelijk gebruik maakte, worden beslagen met het oog op verbeurdverklaring. De rechtbank benoemt het bedrijf Internet Systems Consortium (ISC) tot bewaarder en instrueerde ISC om gedurende 120 dagen, van 8 november 2011 tot 8 maart 2012, op de beslagen IP-adressen vervangende DNS-servers zou opereren als hiervoor omschreven.
- 32 Paragraaf 13 van de New Yorkse Protective Order beveelt alle RIR's (waarvan RIPE NCC als gezegd één is) om alle handelingen te verrichten die noodzakelijk zijn om te voorkomen dat de verdachten de registratie van de desbetreffende IP-adresreeksen zouden overdragen of wijzigen.

3.2.3 *De Nederlandse tenuitvoerlegging van het Amerikaanse bevel*

- 33 Het Bevel strekt er blijkens zijn bewoordingen toe uitvoering te geven aan het Amerikaanse bevel. RIPE NCC werd daarbij te verstaan gegeven dat het doel van het bevel was om (a) te voorkomen dat de criminelen de IP-adressen zouden kunnen overdragen aan andere criminelen en (b) om de FBI in staat te stellen eigen DNS-servers op die IP-adressen te laten draaien.
- 34 Hoewel RIPE NCC sympathiseerde met de doelstellingen van de FBI en het KLPD, was zij bezorgd over de wettelijke grondslag, geldigheid en gevolgen van het aan haar gerichte bevel. In afwachting van onderzoek heeft RIPE NCC aangegeven voorlopig aan het Bevel te zullen voldoen, mede op grond van de stellige mededeling van de verantwoordelijke KLPD-medewerker die het Bevel aan RIPE NCC uitreikte, dat RIPE NCC aansprakelijk zou zijn als zij het Bevel niet zou naleven.

3.2.4 *Overleg tussen RIPE NCC en OM*

- 35 Op basis van ingewonnen juridisch advies heeft RIPE NCC vastgesteld dat zij niet tot naleving van het Bevel gehouden is, omdat niet-naleving van een bevel ex arti-

kel 2 Politiewet niet het delict ex artikel 184 Sr oplevert.⁹ RIPE NCC heeft vervolgens op 16 november 2011 telefonisch contact opgenomen met de behandelend Officier van Justitie voor Cybercrime en Interceptie, de heer Van Zwieten, en toegelicht dat van haar rechtens en redelijkerwijs niet gevegd kan worden dat zij uitvoering geeft aan een niet-verplichtend bevel. De heer Van Zwieten heeft daarop laten weten dat als RIPE NCC geen gevolg zou geven aan het Bevel, hij voornemens was over te gaan tot inbeslagneming van wat hij aanduidde als ‘de administratie van RIPE NCC, voor zover behelzend de betreffende IP-adresregistraties.’ Om vervolgens sequestratie te vermijden en RIPE NCC de beschikking over haar administratie terug te geven zou zij tot bewaarder kunnen worden benoemd. Daarvoor zou RIPE NCC een bewaardersovereenkomst moeten tekenen, waarin zij zich zou verplichten om gevolg te geven aan het Bevel.

- 36 RIPE NCC bevond zich derhalve in een situatie waarin zij ofwel het risico liep dat ‘haar administratie’ zou worden beslagen en verwijderd, ofwel alsnog moest toezeggen ‘vrijwillig’ aan het Bevel te voldoen. Wat betreft ‘de administratie’ was het voor RIPE NCC onduidelijk welk virtueel-, fysiek- of rechtsobject het OM voor ogen had. Ook “de administratie van RIPE NCC, voor zover behelzend de betreffende IP-adresregistraties” is niet een aanwijsbaar, individualiseerbaar fysiek of virtueel object. Het OM was en is niet goed bekend met de structuur van ‘de administratie’ van RIPE NCC en de wijze waarop zij de registratie van IP-adresreeksen administreert, zodat er een aanzienlijk risico bestond dat het OM bij een beslaglegging betrekkelijk ongericht te werk zou gaan, met ernstige fysieke en/of operationele schade tot gevolg.
- 37 Bovendien zou een beslaglegging hoegenaamd niet het effect hebben dat het OM stelde te beogen (zie hierover nader § 86 e.v. hieronder), zodat verwacht kon worden dat het OM, nadat het dit voor zichzelf had vastgesteld, opnieuw bij RIPE NCC zou aankloppen met aanvullende wensen, eisen of dwangmaatregelen.
- 38 Bij brief van 9 december 2011 (**Productie 9**) heeft RIPE NCC haar standpunt uiteengezet en de heer Van Zwieten – kort gezegd – verzocht om toe te zeggen niet te zullen overgaan tot het leggen van beslag onder RIPE NCC, dan wel te verduidelijken wat het voorwerp, doel, gevolg, juridische grondslag en duur van het beslag zouden zijn. In afwachting van de reactie van een reactie heeft RIPE NCC andermaal de tijdelijke, in haar ogen niet-verplichte naleving van het Bevel toegezegd.
- 39 Het OM heeft gereageerd bij brief van de heer Van Zwieten van 20 december 2011 (**Productie 10**). De heer Van Zwieten stelt zich op het standpunt gesteld dat artikel 2 Pw voldoende grondslag biedt om RIPE NCC op te dragen om te handelen conform het Bevel. Hij vervolgt:

---

⁹ HR 29 januari 2008, NJ 2008, 206 m.nt. P.A.M. Mevis.

Hoewel het RIPE in beginsel niet vrij staat om het bevel van 8 november 2011 te negeren, acht ik het thans evenwel niet opportuun om andere, zwaardere dwangmiddelen in te zetten om te voorkomen dat de registratie van de betreffende IP-blokken kan worden gewijzigd. Dat betekent dat ik op dit moment niet zal overgaan tot beslaglegging op (delen van) de administratie van RIPE en/of vervolging van RIPE terzake van de overtreding van artikel 184 van het Wetboek van Strafrecht of enig ander strafbaar feit.

Wel merkt ik hierbij op dat, indien RIPE binnen de in het bevel van 8 november 2011 genoemde periode enige wijziging in de registratie toestaat als direct gevolg waarvan de genoemde IP-blokken crimineel worden geëxploiteerd, waardoor een onmiddellijke, directe dreiging ontstaat voor de Nederlandse rechtsorde, ik deze beslissing kan herzien.

- 40 Bij brief van 6 januari 2012 (gedateerd 5 januari) heeft RIPE NCC de heer Van Zwieten in kennis gesteld van het feit dat zij de bevrozing van de IP-blokken opheft (**Productie 11**). Zij heeft het OM tevens verzocht te bevestigen (a) dat het geen bevoegdheid heeft beslag te leggen op (delen van) de administratie van RIPE NCC teneinde de registratie van IP-adressen tijdelijk te bevriezen en (b) dat het niet onaangekondigd zou overgaan tot beslaglegging of andere dwangmaatregelen. Bij e-mail van 10 januari 2012 (**Productie 12**) heeft de heer Van Zwieten aangegeven deze brief “voor kennisneming” aan te nemen en zich het recht voor te behouden om, “indien in de toekomst gelegen feiten en omstandigheden mij daartoe aanleiding geven, naar bevindt van zaken te handelen.”

3.3 Voorwerp van geschil: legaliteit en proportionaliteit

- 41 Als gevolg van door de heer Van Zwieten gemaakte voorbehoud bevindt RIPE NCC zich in een situatie waarin zij nog altijd het risico loopt dat alsnog vervolging tegen haar wordt ingesteld wegens overtreding van artikel 184 lid 1 Sr, of dat – een niet nader gespecificeerd deel van – haar administratie wordt beslagen en verwijderd.
- 42 Het OM heeft ook in zijn algemeenheid geen afstand willen nemen van zijn standpunten (a) dat RIPE NCC op zichzelf wettelijk verplicht is een dergelijk bevel ex artikel 2 Politiewet op te volgen en (b) dat het beslag leggen op, en zo nodig sequestreeren van de administratie van RIPE een wettig, effectief en proportioneel middel is om tijdelijk de registratie te bevriezen van IP-adressen die mogelijk zijn gebruikt door computercriminelen.
- 43 De opstelling van het OM is zowel juridisch als feitelijk onjuist en zorgt voor een blijvende bedreiging van de bedrijfsvoering van RIPE NCC, de integriteit van haar computersystemen en het veilig en onbelemmerd functioneren van het internet. Die dreiging geldt niet alleen gedurende de korte resterende periode waarop het bevel ziet (tot 22 maart 2012) maar duurt daarna voort. Nu het OM kennelijk zo

aankijkt tegen haar bevoegdheden jegens RIPE NCC en kennelijk bereid is de schadelijke gevolgen van beslaglegging en sequestratie van 'de administratie' van RIPE NCC voor lief te nemen, kan RIPE NCC op ieder moment in de toekomst wederom worden geconfronteerd met een (vergelijkbaar) bevel en/of de dreiging van beslag en sequestratie van haar administratie. Deze situatie is dermate bedreigend voor de continuïteit van haar bedrijfsactiviteiten dat RIPE NCC de onderhavige procedure heeft ingesteld. De vorderingen van RIPE NCC in deze procedure zijn erop gericht duidelijkheid te krijgen over de vraag of zij rechtens gehouden is het Bevel ex artikel 2 Pw op te volgen en over de vraag of het Openbaar Ministerie andere, zwaardere dwangmiddelen mag inzetten om het doel van het Bevel te bewerkstelligen. Hierna zal worden toegelicht dat beide vragen ontkennend moeten worden beantwoord.

- 44 Specifiek ten aanzien van de partijen aan wie de desbetreffende IP-adresreeksen zijn toegekend geldt, dat zij voor zover RIPE NCC bekend weliswaar door de FBI verdacht worden van betrokkenheid bij strafbare feiten maar daarvoor niet zijn berecht, laat staan veroordeeld. RIPE NCC beschikt niet over de informatie, de middelen of de bevoegdheid om vooruit te lopen op de uitkomst van een eventuele strafzaak.
- 45 De inrichting van de vereniging RIPE NCC is nadrukkelijk geënt op neutraliteit en onafhankelijkheid en het vermijden van betrokkenheid bij overheidsoptreden. Voor RIPE NCC is er veel aan gelegen om niet te verworden tot een niet expliciet bij wet geregelde verlengde arm van politie en justitie. Het niet bij wet gelegaliseerde optreden van KLPD en OM scheidt bovendien een buitengewoon onwenselijk precedent voor andere landen en régimes.
- 46 Uit het voorgaande volgt dat de handelwijze van het KLPD en het OM jegens RIPE NCC bezwarend en schadelijk is geweest en dat zij belang heeft bij een rechterlijk antwoord op de vraag of het KLPD en het OM de bevoegdheid hadden en hebben om te doen wat zij hebben gedaan en bedreigd te doen.

4 Inleiding juridische grondslagen

- 47 In zijn brief aan RIPE NCC van 20 december 2011 (Productie 10) merkt het OM terecht op dat "aangezien het Amerikaanse gerechtelijk bevel niet rechtstreeks uitvoerbaar is in Nederland, dient ten aanzien van hetgeen daarin is opgedragen een zelfstandige grondslag te worden gezocht in Nederlandse wetgeving." De grondslagen in Nederlandse wetgeving die het OM vervolgens heeft aangevoerd, dienen te worden beoordeeld in het licht van strafvorderlijke basisbeginselen, alsmede de (grond)rechten van RIPE NCC, haar leden en overige internetgebruikers.

48 In de hiernavolgende paragrafen licht RIPE NCC dit juridische kader toe. Aan de hand daarvan licht zij in hoofdstuk 5 toe waarom de Staat geen strafvorderlijke bevoegdheid heeft om te bewerkstelligen dat de registratie van de litigieuze IP-adresreeksen wordt bevroren. In hoofdstuk 6 licht zij vervolgens toe waarom de door de Staat beoogde en gedreigde ingrepen, zelfs als daarvoor een strafvorderlijke grondslag zou kunnen worden gevonden, een ongerechtvaardigde inbreuk zouden vormen op de bedoelde grondrechten.

4.1 Legaliteitsbeginsel

49 Artikel 1 Sv bepaalt dat strafvordering alleen plaats heeft op de wijze bij de wet voorzien. Het artikel concretiseert de rechtsstaatgedachte dat de bevoegdheid tot het maken van inbreuken op rechten en vrijheden van burgers bij wet moet worden bepaald. De vorm en wijze van totstandkoming van strafvorderlijke bevoegdheden wordt daartoe geregeld en beperkt in de wet. Het legaliteitsbeginsel brengt de harde eis mee dat de wet en de daarin gestelde voorwaarden moeten worden nageleefd. Leemten in de wet mogen niet worden opgevuld in die zin, dat de uitvoerende en wetgevende macht bevoegdheden creëren die inbreuken op rechten en vrijheden van burgers impliceren.¹⁰

50 Naast het legaliteitsbeginsel zijn er andere (grond)rechten die RIPE NCC beschermen tegen overheidsingrijpen waarin de wet niet (duidelijk) voorziet of die niet proportioneel zijn. Deze zijn vastgelegd in het EVRM en in het EU-recht. Waar overheidsoptreden strekt tot beperking van grondrechten, geldt het vereiste van legaliteit te meer en stelt de Hoge Raad de eis van een expliciete wettelijke grondslag.¹¹

4.2 EVRM

51 Artikel 1 Eerste Protocol EVRM beschermt het recht van RIPE NCC op ongestoord genot van haar eigendommen. Inbreuk op het eigendomsrecht is alleen mogelijk in het algemeen belang en onder de voorwaarden voorzien in de wet en in de algemene beginselen van internationaal recht. Deze bepaling is van toepassing bij inbeslagname.¹² Artikel 1 EP tast weliswaar niet het recht aan dat een Staat heeft om die wetten toe te passen, die hij noodzakelijk oordeelt om het gebruik van eigendom te reguleren in overeenstemming met het algemeen belang, maar stelt wel hoge eisen aan de kwaliteit van de desbetreffende wet: die moet toegankelijk en precies zijn, zodat burgers hun gedrag daarop kunnen afstemmen.

52 De bescherming die artikel 8 lid 1 EVRM garandeert voor 'de woning' ziet niet alleen op het huisrecht van natuurlijke personen, maar beschermt ook bedrijfslo-

---

¹⁰ C.P.M. Cleiren e.a., (*T&C Sv*), art. 1 Sv, aant. 6.

¹¹ HR 19 december 1995, NJ 1996, 249 (Zwolsman).

¹² HR 26 april 1994, NJ 1994, 579.

caties van rechtspersonen tegen invallen en inbeslagnames waarvoor geen behoorlijke wettelijke grondslag bestaat of die niet proportioneel zijn.¹³

53 De bescherming die artikel 10 EVRM garandeert om denkbeelden te verzenden en ontvangen, strekt zich ook uit over communicatiemiddelen¹⁴ en de vrijheid van communicatie via het internet in het bijzonder.¹⁵ De systemen en feitelijke werkzaamheden van RIPE NCC zijn een onmisbare schakel in het functioneren van het internet, en het onbelemmerd functioneren daarvan is derhalve een onmisbaar vereiste voor het kunnen uitoefenen van dat grondrecht.¹⁶

54 Beperkingen van de genoemde grondrechten zijn alleen dan toelaatbaar, indien wordt voldaan aan de strenge eisen van lid 2 van de desbetreffende bepalingen: is de beperking gebaseerd op een behoorlijke wettelijke grondslag, is er een legitiem doel en is zij noodzakelijk? Het vereiste dat de beperking van de desbetreffende grondrechten is “voorzien bij wet” houdt in dat de wettelijke bepaling die aan de beperking ten grondslag ligt:

- i) een basis in nationaal recht moet hebben;¹⁷
- ii) kenbaar moet zijn zodat de burger weet dat in bepaalde omstandigheden de wettelijke bepaling geldt;
- iii) voorspelbaar moet zijn zodat een burger moet op grond van de wettelijke bepaling in redelijk mate kunnen voorzien wat de consequentie van zijn gedrag is.¹⁸ De vereiste gedetailleerdheid van een wettelijke bepaling hangt af van de omstandigheden van een geval;¹⁹ en
- iv) voorziet in waarborgen tegen misbruik en willekeur.²⁰

55 Het EHRM bevestigde deze eisen nog eens in 2010:

---

¹³ EHRM 16 april 2002, NJ 2003, 452 m.nt. EJD (Sté Colas Est/Frankrijk).

¹⁴ EHRM 22 mei 1990, NJ 1991, 740 m.nt. EEA (Autronic).

¹⁵ Zie o.m. de verklaring van het Comité van Ministers van de Raad van Europa van 28 mei 2003 (Declaration on freedom of communication on the Internet).

¹⁶ Vergelijk ten aanzien van toegang tot spectrum: (vgl. voor toegang tot spectrum NJ 1991, 739 m.nt. EEA (Gropper)).

¹⁷ EHRM 26 april 1979, NJ 1980, 146, m.nt. EEA (*Sunday Times*), ov. 47.

¹⁸ Zie recent: Conclusie AG Cruz Villalón 14 april 2011, zaak C-70/10 (*Sabam/Scarlet*), ov. 94-96, onder verwijzing naar o.a. de standaardarresten EHRM 25 maart 1983, *Series A*. 61 (*Silver en anderen/Verenigd Koninkrijk*), ov. 86-88; en EHRM 17 juli 2001, NJ 2002, 444, m.nt. EJD (Ekin), § 44: *The Court points out that the expression “prescribed by law”, within the meaning of Article 10 § 2, requires firstly that the impugned measure should have some basis in domestic law; however, it also refers to the quality of the law in question, requiring that it should be accessible to the person concerned, who must moreover be able to foresee its consequences, and that it should be compatible with the rule of law (see *Kruslin v. France*, judgment of 24 April 1990, *Series A* no. 176-A, p. 20, § 27).*

¹⁹ EHRM 25 maart 1983, *Series A*. 61 (*Silver en anderen/Verenigd Koninkrijk*), ov. 88; EHRM 1 juli 2008, NJ 2010, 325, m. nt. Dommering (*Liberty*).

²⁰ Zie bijv. EHRM 25 november 1996, NJ 1998, 359 (Wingrove), § 40:

A law that confers a discretion is not in itself inconsistent with this requirement, provided that the scope of the discretion and the manner of its exercise are indicated with sufficient clarity, having regard to the legitimate aim in question, to give the individual adequate protection against arbitrary interference.

The Court reiterates its settled case-law according to which the expressions “prescribed by law” and “in accordance with the law” in Articles 8 to 11 of the Convention not only require that the impugned measure should have some basis in domestic law, but also refer to the quality of the law in question. The law should be both adequately accessible and foreseeable, that is, formulated with sufficient precision to enable the individual – if need be with appropriate advice – to regulate his conduct.

*For domestic law to meet these requirements it must afford a measure of legal protection against arbitrary interferences by public authorities with the rights safeguarded by the Convention. In matters affecting fundamental rights it would be contrary to the rule of law, one of the basic principles of a democratic society enshrined in the Convention, for a legal discretion granted to the executive to be expressed in terms of an unfettered power. Consequently, the law must indicate with sufficient clarity the scope of any such discretion conferred on the competent authorities and the manner of its exercise (see, among many other authorities, the *Sunday Times v. the United Kingdom* (no. 1) judgment of 26 April 1979, Series A no. 30, § 49; *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom*, 13 July 1995, § 37, Series A no. 316-B; *Rotaru v. Romania* [GC], no. 28341/95, § 52, ECHR 2000-V; *Hasan and Chaush v. Bulgaria* [GC], no. 30985/96, § 84, ECHR 2000-XI; and *Maestri v. Italy* [GC], no. 39748/98, § 30, ECHR 2004-I).²¹*

- 56 Hierna zal blijken dat geen sprake is van een behoorlijke wettelijke grondslag en dat, zelfs als die er zou zijn, toepassing van dwangmaatregelen jegens RIPE NCC noodzakelijk noch geschikt noch proportioneel is.

4.3 EU-richtlijnen elektronische communicatienetwerken

- 57 Toegang tot en gebruik van elektronische communicatienetwerken en -diensten zoals het internet wordt bestreken door het EU-recht. De vrijheid om via internet informatie te verzenden en ontvangen is uitgebreid aan de orde geweest bij de totstandkoming van het nieuwe richtlijnenpakket voor de elektronische communicatiesector.²² Artikel 1 lid 3bis van de Kaderrichtlijn (Richtlijn 2009/140/EG) verlangt dat lidstaten die maatregelen treffen die zien op toegang tot of gebruik van diensten en toepassingen door de eindgebruikers via elektronische communicatienetwerken, daarbij de fundamentele rechten en vrijheden van natuurlijke personen eerbieden zoals die door het EVRM en de algemene beginselen van het Gemeenschapsrecht worden gewaarborgd. Maatregelen die die fundamentele rechten en vrijheden kunnen beperken, mogen alleen worden opgelegd indien zij pas-

²¹ EHRM 14 september 2010, application nr. 38224/03 (*Sanoma/Nederland*), ov. 81-82.

²² Richtlijn 2009/140/EG van het Europees Parlement en de Raad van 25 november 2009 tot wijziging van Richtlijn 2002/21/EG inzake een gemeenschappelijk regelgevingskader voor elektronische communicatienetwerken en -diensten, Richtlijn 2002/19/EG inzake de toegang tot en interconnectie van elektronische communicatienetwerken en bijbehorende faciliteiten, en Richtlijn 2002/20/EG betreffende de machtiging voor elektronische communicatienetwerken en -diensten.

send, evenredig en noodzakelijk zijn in een democratische samenleving, en zij worden uitgevoerd met inachtneming van adequate procedurele waarborgen overeenkomstig het EVRM en de algemene beginselen van het Gemeenschapsrecht, waaronder doeltreffende rechtsbescherming en eerlijke rechtsbedeling. De richtlijnbevestiging vervolgt: “Deze maatregelen mogen derhalve alleen worden genomen met inachtneming van het beginsel van het vermoeden van onschuld en het recht op een persoonlijke levenssfeer. Een voorafgaande, eerlijke en onpartijdige procedure wordt gegarandeerd, inclusief het recht van de betrokkene of betrokkenen om te worden gehoord, met dien verstande dat voor naar behoren gestaafde spoedeisende gevallen geëigende voorwaarden en procedurele regelingen gelden overeenkomstig het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.”

- 58 Artikel 1 lid 3bis Kaderrichtlijn is niet rechtstreeks omgezet in Nederlands recht; de regering meende dat dat niet nodig was, maar bevestigde dat de Nederlandse overheid gehouden is tot naleving ervan.²³

4.4 EU-Handvest

- 59 Nu de activiteiten van RIPE NCC en de beperking daarvan door de gewraakte handelingen van het KLPD en het OM vallen onder het werkingsgebied van het EU-recht, is ook het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie van toepassing. De artikelen 7 en 11 Handvest komen inhoudelijk overeen met de artikelen 8 en 10 EVRM. Artikel 52 van het Handvest kent een algemene beperkingsclausule die inhoudelijk zeer vergelijkbaar is met artikel 8 lid 2 en artikel 10 lid 2 EVRM.²⁴
- 60 Een specifiek grondrecht dat wordt gegarandeerd door het Handvest en dat niet voorkomt in het EVRM is de in artikel 16 gegarandeerde vrijheid van ondernemerschap.²⁵ Dit grondrecht beschermt onder meer tegen de oplegging aan ondernemingen van niet bij wet voorziene en/of onereuze en/of overigens niet-noodzakelijke of niet-proportionele medewerkingsverplichtingen.

---

²³ *Kamerstukken II 2010-2011, 32549, nr. 3, p. 15:*
Voor de duidelijkheid wordt opgemerkt dat artikel 1, 3bis, van de Kaderrichtlijn niet hoeft te worden omgezet in Nederlands recht. De Nederlandse overheid is gehouden conform het bepaalde in de Kaderrichtlijn te handelen. Overigens bestaat er op dit moment geen voornemen om in Nederland een wettelijk regime in te voeren dat het mogelijk maakt om gebruikers geheel of gedeeltelijk van internet af te sluiten.

²⁴ Artikel 52 lid 1 Handvest:
Beperkingen op de uitoefening van de in dit handvest erkende rechten en vrijheden moeten bij wet worden gesteld en de wezenlijke inhoud van die rechten en vrijheden eerbiedigen. Met inachtneming van het evenredigheidsbeginsel kunnen alleen beperkingen worden gesteld indien zij noodzakelijk zijn en daadwerkelijk aan door de Unie erkende doelstellingen van algemeen belang of aan de eisen van de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen beantwoorden.

²⁵ Voor een recente toepassing van dit grondrecht door het Hof van Justitie, specifiek betreffende het opleggen van verplichtingen aan internet providers bij de bestrijding van strafbare gedragingen via internet, zie HvJ 24 november 2011, zaak C-70/10 (Scarlet Extended/SABAM), ovv. 46-53.

5 Geen strafvorderlijke bevoegdheid

61 In het hiernavolgende licht RIPE NCC toe:

- i) dat het Bevel ex artikel 2 Politiewet niet afdwingbaar is (met andere woorden: dat RIPE NCC niet gehouden is tot naleving ervan);
- ii) dat het OM niet de bevoegdheid had of heeft om al dan niet tijdelijk beslag te leggen op 'de administratie' van RIPE NCC met het oog op de bevrozing van registraties van IP-adresreeksen of het in gebruik geven van die IP-adresreeksen aan de FBI; en
- iii) dat het OM ook geen andere strafvorderlijke bevoegdheid heeft om het door hem gewenste doel te bewerkstelligen.

5.1 Bevel ex artikel 2 Politiewet is niet afdwingbaar

62 Artikel 2 Politiewet regelt de taken van de politie en roept geen specifieke bevoegdheden in het leven. In het Zwolsman-arrest heeft de Hoge Raad expliciet uitgemaakt dat inbreuken op grondrechten een expliciete wettelijke legitimatie behoeven en dat artikel 2 Politiewet daarvoor onvoldoende kenbaar en voorzienbaar is.²⁶

63 In zijn brief aan RIPE NCC van 20 december 2011 (Productie 10) stelt het OM dat sprake is van een "incidenteel, zeer beperkt bevel" aan RIPE NCC "om zich gedurende een beperkte periode te onthouden van het toestaan van administratieve wijzigingen m.b.t. een beperkt aantal, specifiek omschreven IP-blokken"; het omschrijft dit als "een naar de inbreuk op grondrechten gemeten bevel in de lichtste categorie." Het OM beroept zich hier impliciet op overweging 6.4.5 van het arrest-Zwolsman, dat luidt als volgt:

Het vorenstaande neemt niet weg dat de politie ingevolge art. 2 Politiewet 1993 bevoegd is in de in 6.4.2 bedoelde fase handelingen te verrichten welke de in die bepaling aan haar opgedragen taak meebrengt, zoals het ter handhaving van de openbare orde geven van een bevel zich te verwijderen of onder zich nemen van voorwerpen (vgl. HR 24 oktober 1961, NJ 1962, 86; HR 22 februari 1977, NJ 1977, 288), observatie en schaduwen (vgl. HR 14 oktober 1986, NJ 1987, 564 en HR 14 oktober 1986, NJ 1988, 511) of het in het openbaar fotograferen van personen (vgl. HR 13 oktober 1992, NJ 1993, 223), en dat ook indien door zulke verrichtingen een beperkte inbreuk op de persoonlijke levenssfeer zou worden gemaakt, de globale taakomschrijving van art. 2 Politiewet 1993 daarvoor een toereikende wettelijke grondslag biedt. [onderstreping advocaat]

---

²⁶ HR 19 december 1995, NJ 1996, 249 (Zwolsman), overwegingen 6.4.2 t/m 6.4.5.

- 64 De Hoge Raad heeft hiermee weliswaar overwogen dat artikel 2 Politiewet voor een ‘beperkte’ inbreuk op de persoonlijke levenssfeer een toereikende wettelijke grondslag biedt. Van een dergelijke, ‘beperkte’ inbreuk is echter geen sprake, althans dat zou hoogstens de bevoegdheid ondersteunen om het Bevel te maken en aan RIPE NCC te sturen. De Hoge Raad heeft immers niet meer overwogen dan dat bepaalde politiehandelingen, wanneer deze slechts tot een beperkte inbreuk op de persoonlijke levenssfeer leidt, door artikel 2 Politiewet kunnen worden gelegitimeerd. De Hoge Raad heeft nadrukkelijk *niet* overwogen, dat artikel 2 Politiewet een voldoende kenbare en voorzienbare wettelijke grondslag biedt voor bevelen of andere *dwangmiddelen* waarmee de politie burgers tot handelen kan dwingen.
- 65 Anders gezegd: de politie mag op basis van artikel 2 Politiewet diverse handelingen verrichten, zo lang die handelingen hoogstens een beperkte inbreuk op de persoonlijke levenssfeer van burgers veroorzaken. Anders dan het KLPD mondeling en het OM schriftelijk tegenover RIPE NCC hebben beweerd,²⁷ biedt artikel 2 Politiewet geen enkele basis om een burger te dwingen iets te doen. Het geven van een ‘bevel’ op grond van artikel 2 Politiewet is daarom per definitie onrechtmatig, omdat het een poging is een burger met ambtelijk machtsvertoon te dwingen tot iets waartoe hij op grond van artikel 2 Politiewet niet kan worden gedwongen.
- 66 Zelfs als artikel 2 Politiewet het KLPD in theorie de bevoegdheid zou geven om het Bevel uit te vaardigen – hetgeen RIPE NCC nadrukkelijk betwist – , is het praktische belang daarvan dus nihil omdat RIPE NCC niet gehouden is het Bevel uit te voeren. Dat volgt reeds uit het Zwolsman-arrest maar heeft de Hoge Raad nadrukkelijk bevestigd in een arrest uit 2008, waarin het artikel 2 Politiewet heeft geëlimineerd als een wettelijke bepaling op basis waarvan onder art. 184 Sr te handhaven bevelen kunnen worden gegeven:²⁸

Art. 2 Politiewet 1993 bevat een algemene taakomschrijving voor de politie en kan niet worden aangemerkt als een wettelijk voorschrift op basis waarvan vorderingen of bevelen kunnen worden gegeven waaraan op straffe van overtreding van artikel 184.1 Sr moet worden voldaan.

- 67 In zijn arrest merkt de Hoge Raad op dat artikel 2 Politiewet 1993 wel als een wettelijk voorschrift kan worden aangemerkt ter uitvoering waarvan de in art. 184.1 Sr bedoelde ambtenaren *handelingen* kunnen ondernemen waarvan het beletten, belemmeren of vrijdelen overtreding van artikel 184.1 Sr kan opleveren. Van enig dergelijk handelen van de politie is in het onderhavige geval geen sprake: er is al-

---

²⁷ Zie de brief van het OM van 20 december 2011 (Productie 10):
Hoewel het RIPE in beginsel niet vrij staat om het bevel van 8 november 2011 te negeren, acht ik het thans evenwel niet opportuun om andere, zwaardere dwangmiddelen in te zetten om te voorkomen dat de registratie van de betreffende IP-blokken kan worden gewijzigd.

²⁸ HR 29 januari 2008, NJ 2008, 206 m.nt. P.A.M. Mevis.

leen sprake van het Bevel, dat zich rechtstreeks tot RIPE NCC richt en haar beveelt iets te doen. Aan een dergelijk bevel hoeft RIPE NCC niet te voldoen.

- 68 Voor zover er nog enige twijfel zou bestaan over de grondslag van artikel 2 Politiewet voor ‘kleine’ inbreuken op de privacy, is die door recentere rechtspraak van de Hoge Raad weggenomen. In 2009 heeft de Hoge Raad onder verwijzing naar het Zwolsman-arrest bevestigd dat de aantasting van een fundamenteel recht als het huisrecht — ook dat van een kraker — dient te berusten op een in een formele wet neergelegde en daarin voldoende kenbaar en voorzienbaar omschreven bevoegdheid en dat artikel 2 Politiewet niet voldoet aan de maatstaf van voldoende kenbaarheid en voorzienbaarheid. Dezelfde redenering geldt voor de algemene taakstelling van het OM tot strafrechtelijke rechtshandhaving in artikel 124 van de Wet op de rechterlijke organisatie, dat volgens de Hoge Raad geen specifieke bevoegdheden aan het OM toekent.²⁹ NJ-annotator Mevis schrijft onder meer:

Belangrijker is wellicht dat de Hoge Raad in rov. 3.3.3. nog eens uitdrukkelijk stipuleert dat een aantasting (er staat niet: ‘een ernstige aantasting’) van een fundamenteel recht niet op een bepaling als art. 2 PolW kan worden gebaseerd, met verwijzing naar het bekende arrest HR 19 december 1995, NJ 1996, 249 m.nt. Sch. (Charles Z.). In verband met recente jurisprudentie van de Hoge Raad waarin art. 2 PolW ook heel nadrukkelijk wordt geëlimineerd als een wettelijke voorziening op basis waarvan onder art. 184 Sr te handhaven bevelen kunnen worden gegeven (HR 29 januari 2008, NJ 2008, 206; zie conclusie A-G in bovenstaande zaak onder 2.14.), moet de politie een beroep op art. 2 PolW kennelijk des te nadrukkelijker worden afgeraden. Er loopt een lijn door deze arresten die duidelijk maakt dat de Hoge Raad tegenwoordig terughoudender is met art. 2 PolW dan wellicht nog uit HR 2 december 1995, NJ 1996, 249 voortvloeit.

- 69 In het licht van de aangehaalde bepalingen uit het EVRM en het EU-recht en de aangehaalde rechtspraak van de Hoge Raad ten aanzien van artikel 2 Politiewet, kan het standpunt van het OM dat RIPE NCC ‘gehouden’ is het Bevel op te volgen, geen stand houden. RIPE NCC geeft immers (passief) geen gevolg aan het Bevel; zij weigert de bevolen maatregelen te nemen die zouden moeten voorkomen dat de registratiegegevens van de in het bevel genoemde IP-adresreeksen worden gewijzigd zonder voorafgaande uitdrukkelijke toestemming van de Amerikaanse autoriteiten. Van het (actief) beletten, belemmeren of vrijdelen van enige politiehandeling is geen sprake. RIPE NCC heeft op geen enkel moment een handeling ondernomen die gericht is op obstructie van enige ambtshandeling.

- 70 Naast artikel 184 Sr is er ook geen andere wettelijke grondslag op grond waarvan RIPE NCC gehouden kan worden tot naleving van het in zichzelf ook niet verplichtende Bevel. Dat betekent tevens dat de weigering van RIPE NCC om het Bevel uit

²⁹ HR 9 oktober 2009, NJ 2010, 213 m.nt. P.A.M. Mevis.

te voeren geen overtreding van artikel 184 lid 1 Sr. RIPE NCC heeft belang bij de vaststelling dat artikel 2 Politiewet geen grondslag biedt om haar te verplichten tot bevrozing van de registratie van IP-adresreeksen en een verbod om haar te vervolgen wegens niet-naleving van een daarop gebaseerd bevel, nu het OM blijkens zijn brief van 20 december 2011 volhoudt dat RIPE NCC wel degelijk verplicht is het Bevel na te leven en de mogelijkheid van toekomstige vervolging wegens overtreding van artikel 184 Sr nadrukkelijk open houdt.

5.2 Geen bevoegdheid tot beslaglegging

71 Hierna zal worden toegelicht dat in het onderhavige geval inzet van de strafvorderlijke bevoegdheid tot inbeslagneming onmogelijk is, omdat de administratie van RIPE NCC, voor zover behelzend IP-adresregistraties, niet vatbaar is voor beslag (§ 5.2.1), omdat de officier niet bevoegd is tot beslaglegging (5.2.2) en omdat de wet niet voorziet in beslaglegging voor dit doel (§ 5.2.3).

5.2.1 *De administratie van IP-adresregistraties is niet vatbaar voor beslag*

72 De heer Van Zwieten heeft RIPE NCC namens het OM laten weten dat hij beslag zou kunnen leggen op “*de administratie van RIPE voor zover behelzend de registratie van (de desbetreffende) IP ranges*”. Het is daarbij onduidelijk gebleven welk ‘voorwerp’ vatbaar voor inbeslagneming hij voor ogen heeft.

73 Op grond van artikel 94a lid 5 Sv heeft de term ‘voorwerp’ betrekking op alle zaken en vermogensrechten, welke terminologie verwijst naar boek 3 van het Burgerlijk Wetboek. De registratie van IP-adresblokken kan echter niet als zodanig worden aangemerkt. Het gaat immers om computergegevens, die zich niet lenen voor inbeslagneming in traditionele zin. Die gegevens worden niet zozeer “meegenomen”, maar “vergaard” of “vastgelegd”.³⁰ In de jurisprudentie is bovendien bepaald dat computergegevens geen goed in vermogensrechtelijk zin zijn.³¹

5.2.2 *Subsidiair: de officier is niet bevoegd tot het leggen van beslag*

74 Nu de beslaglegging zou plaatsvinden naar aanleiding van een rechtshulpverzoek vanuit de Verenigde Staten, zijn de bepalingen aangaande het verlenen van wederzijdse rechtshulp in strafzaken uit Titel X van het wetboek van Strafvordering van toepassing. Artikel 552h lid 2 Sv luidt:

³⁰ *Kamerstukken II 1989/90, 21 551, nr. 3, p. 11.*

³¹ *Hoge Raad 3 december 1996, NJ 1997, 574:*

Van een “goed” als bedoeld in de hiervoren genoemde wettelijke bepalingen moet als wezenlijke eigenschap worden beschouwd dat degene die de feitelijke macht daarover heeft deze noodzakelijkerwijs verliest indien een ander zich de feitelijke macht erover verschafft. Computergegevens ontberen deze eigenschap.

Als verzoeken om rechtshulp worden aangemerkt verzoeken tot het al dan niet gezamenlijk verrichten van handelingen van onderzoek of het verlenen van medewerking daaraan, het toezenden van documenten, dossiers of stukken van overtuiging of het geven van inlichtingen, dan wel het betekenen of uitreiken van stukken of het doen van aanzeggingen of mededelingen aan derden.

- 75 Uit het Bevel (en de onderliggende Protective Order uit de VS, Productie 8) volgt dat de Amerikaanse autoriteiten aan de Nederlandse autoriteiten kennelijk verzoeken het ertoe te leiden dat de IP-adresregistraties (tijdelijk) worden bevroren. Nergens uit blijkt – de Staat heeft zulks in ieder geval niet gesteld – dat het verzoek tevens behelst een verzoek tot het in beslag nemen van (delen van) de administratie van RIPE NCC.
- 76 Nu ‘het verzoek’ in de zin van artikel 552h lid 2 Sv derhalve niet (tevens) inhoudt een verzoek tot beslag, is het door het OM gesuggereerde beslag alleen al daarom onrechtmatig. Daar waar niet om wordt verzocht, kan en mag door het OM ook niet worden uitgevoerd.
- 77 Zelfs indien de Staat zou aantonen dat de Amerikaanse autoriteiten wel om beslag hebben gevraagd, en mitsdien de bepalingen uit Titel X Sv van toepassing zijn, dan nog is het door het OM voorgestelde beslag onrechtmatig, omdat uit artikel 552n lid 1 dub d Sv volgt dat voor zover met het oog op het verlangde gevolg nodig is dat stukken van overtuiging in beslag worden genomen, het verzoek in handen wordt gesteld van de rechter-commissaris. Hieruit volgt dat een officier van justitie hoe dan ook niet bevoegd is tot in beslagname ter uitvoering van een rechtshulpverzoek. Dat daarover naar huidige recht geen discussie kan bestaan wordt bevestigd door de memorie van toelichting bij het nieuwe wetsvoorstel Versterking positie rechter-commissaris:³²

Het Wetboek van Strafvordering bevat in de artikelen 552h e.v. Sv een regeling voor internationale rechtshulp in strafzaken, ook wel aangeduid als «kleine rechtshulp». De regeling bepaalt onder welke voorwaarden uitvoering kan worden gegeven aan een buitenlands verzoek tot het verrichten van onderzoekshandelingen en verwijst vervolgens voor wat betreft de uitvoering van de betreffende onderzoekshandelingen veelal naar de reguliere regeling voor de toepassing van opsporingsbevoegdheden in het Eerste Boek. Op deze hoofdregel bestaat evenwel een aantal uitzonderingen. Zo bepaalt artikel 552n, eerste lid, onderdeel d, Sv dat bij het verlenen van kleine rechtshulp in alle gevallen inschakeling van de rechter-commissaris nodig is ter inbeslagneming van stukken. [onderstreping adv.]

---

³² Kamerstukken II 2009-2010, 32177, nr. 3, p.19

5.2.3 *Meer subsidiair: de wet voorziet niet in beslag voor dit doel*

- 78 Voor zover beslag mogelijk zou zijn op de voet van het Wetboek van Strafvordering, geldt da de bevoegdheid daartoe geen blanco cheque van de wetgever is.³³ Een wezenskenmerk van het strafvorderlijk systeem is dat strafvorderlijke bevoegdheden altijd geclausuleerd en doelgebonden zijn.³⁴ In het licht van deze clausulering en doelbinding is het evident dat de strafvorderlijke bevoegdheid tot beslaglegging geen geldige grondslag kan vormen voor de maatregelen die het Openbaar Ministerie aan RIPE NCC wil opleggen.
- 79 De bevoegdheid tot beslag is beperkt tot de in artikel 94 Sv genoemde voorwerpen, die zijn beschreven aan de hand van het doel dat met beslaglegging wordt nagestreefd:
- i) om de waarheid aan de dag te brengen: de inbeslagneming moet redelijkerwijze kunnen bijdragen aan het aan de dag brengen van de waarheid van het strafbaar feit waarvan de verdenking bestaat dat het is begaan;
  - ii) om wederrechtelijk verkregen voordeel, als bedoeld in artikel 36e van het Wetboek van Strafrecht, aan te tonen: inbeslagneming van voorwerpen die het wederrechtelijk verkregen voordeel kunnen aantonen lopen vooruit op de rechterlijke beslissing tot oplegging van deze maatregel. De beslissing tot het ontnemen van wederrechtelijk verkregen voordeel moet derhalve op het moment van inbeslagneming in redelijkheid kunnen worden verwacht;
  - iii) om verbeurdverklaring te bevelen: vatbaar voor verbeurdverklaring zijn onder meer voorwerpen met behulp van welke het feit is begaan of voorbereid. Uitgangspunt is dat alleen aan de veroordeelde toebehorende voorwerpen kunnen worden verbeurd verklaard. Voorwerpen genoemd in artikel 33 lid 1 Sr die niet toebehoren aan de veroordeelde kunnen alleen worden verbeurd verklaard indien (i) degene aan wie zij toebehoren bekend was met hun verkrijging door middel van een strafbaar feit of (ii) met het gebruik of bestemming in verband met een strafbaar feit, of (iii) die verkrijging, dat gebruik of die bestemming had kunnen vermoeden dan wel (iv) niet kan worden vastgesteld aan wie de voorwerpen toebehoren. De verbeurdverklaring loopt vooruit op een beslissing van de rechter en moet dus op het moment van de inbeslagneming redelijkerwijze kunnen worden verwacht; of
  - iv) om onttrekking aan het verkeer te bevelen: voorwerpen zijn blijkens de artikelen 36c en 36d Sr alleen vatbaar voor onttrekking aan het verkeer voor zover zij van zodanige aard zijn, dat het ongecontroleerde bezit daarvan in strijd is met de wet of met het algemeen belang.
- 80 Uit het Bevel en verdere communicatie van KLPD en OM blijkt dat het doel van KLPD en OM is om uitvoering te geven aan een Amerikaans rechtshulpverzoek en

³³ G.J.M. Corstens, *Het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer 2008, p. 6.

³⁴ Aldus P.A.M. Mevis in zijn noot (sub 4) onder Hoge Raad 9 oktober 2009, *NJ* 1010, 213.

te bereiken (a) dat de verdachten de registratie van de desbetreffende IP-adresreeksen niet kunnen overdragen aan derden; en (b) dat de FBI de IP-adresreeksen zelf kan inzetten om de gevolgen van infectie met de DNSChanger malware ongedaan te maken. Dergelijke doelstellingen zijn met geen mogelijkheid in te passen in één van de grondslagen van artikel 94 Sv. Dat wat KLPD en OM beogen iets heel anders is dan waartoe artikel 94 Sv bevoegdheid verleent, blijkt reeds uit het feit dat zij slechts de *tijdelijke* bevrozing van de IP-adresregistraties verlangen en RIPE NCC verder niet verzoeken enige informatie te verstrekken. Het OM heeft ook reeds op voorhand kenbaar gemaakt dat het na een eventuele beslaglegging geen ‘handelingen’ aan dit beslag zou willen verrichten, of onderzoek hiernaar zou willen doen. Het beslag zou ook weer worden opgeheven op de einddatum zoals genoemd in het Bevel. Daaruit volgt dat de gesuggereerde beslaglegging enkel tot doel heeft te bewerkstellingen dat het doel van het Bevel (bevrozing), welk bevel zoals gezegd niet afdwingbaar is, alsnog wordt bereikt. Beslaglegging voor dit doel is in strijd met artikel 94 Sv en met beginselen van behoorlijke strafrechtspiegeling zoals het beginsel van zuiverheid van oogmerk (ook wel: het verbod op *détournement de pouvoir*).

- 81 De conclusie kan geen andere zijn dan dat de Staat geen bevoegdheid heeft om beslag te leggen op (de administratie van) de registratie van IP-adresreeksen, althans niet teneinde voor de genoemde doeleinden de tijdelijke bevrozing van de registraties te bewerkstelligen. De dreiging van het OM om dat toch te doen is derhalve onrechtmatig jegens RIPE NCC.

5.3 Beslaglegging zou ineffectief en disproportioneel zijn

- 82 Zelfs als uw Rechtbank, ondanks het voorgaande, van mening zou zijn dat het KLPD en OM in beginsel wel de bevoegdheid hebben om beslag te leggen op de administratie van RIPE NCC, voor zover behelzend de registratie van IP-adresreeksen, teneinde voor de genoemde doeleinden de tijdelijke bevrozing van de registraties te bewerkstelligen, geldt dat toepassing van die bevoegdheid *in concreto* noodzakelijk noch geschikt noch proportioneel zou zijn. Daarmee zou beslaglegging in strijd komen met de (in overeenstemming met de in hoofdstuk 4 genoemde (grond)rechten van RIPE NCC uit te leggen) bepalingen uit het Wetboek van Strafvordering en beginselen van behoorlijke strafrechtspiegeling.
- 83 De redenen waarom beslaglegging in *concreto* noodzakelijk noch geschikt noch proportioneel zou zijn, verschillen al naar gelang de wijze waarop het OM te werk zou gaan bij beslaglegging. Het OM heeft immers gedreigd zo nodig beslag te leggen op (delen van) ‘de administratie’ van RIPE NCC en deze vervolgens daadwerkelijk te sequesteren, *tenzij* RIPE NCC een civielrechtelijke bewaardersovereenkomst zou ondertekenen waarin zij zich alsnog ‘vrijwillig’ verplichtte uitvoering te geven aan het Bevel. In het hiernavolgende wordt apart ingegaan op de situatie waarin

beslag wordt gevolgd door sequestratie en de situatie waarin sequestratie wordt vermeden doordat RIPE NCC een bewaardersovereenkomst ondertekent.

5.3.1 *Beslaglegging gevolgd door sequestratie*

- 84 Als gezegd is het feitelijk onmogelijk beslag te leggen op computergegevens, laat staan om deze te sequestreren. Het is niet aan RIPE NCC is om te speculeren hoe het OM feitelijk en/of juridisch te werk zou gaan als zij uitvoering zou geven aan haar dreigement om beslag te leggen en het beslagene te sequestreren. Het OM is niet bekend met de structuur van 'de administratie' van RIPE NCC en de wijze waarop wij de registratie van IP-adresreeksen administreert, zodat het bij een beslaglegging mogelijk betrekkelijk ongericht te werk zou gaan. RIPE NCC dient er ernstig rekening mee te houden dat het OM in die situatie, teneinde niet met lege handen te vertrekken, zou besluiten om computerservers van RIPE NCC mee te nemen. Nu zowel de RIPE Database als de Registratie Database registratie-informatie over de litigieuze IP-adresreeksen bevatten, moet RIPE NCC er rekening mee houden dat het OM zou proberen deze databases te sequestreren.
- 85 Een dergelijke beslaglegging gevolgd door sequestratie zou verstreckende gevolgen hebben voor RIPE NCC en het functioneren van het internet. Als het OM erin zou slagen alle servers van RIPE NCC mee te nemen, zou dat uiteraard vergaande gevolgen voor de organisatie van RIPE NCC, die zo snel mogelijk nieuwe servers zou moeten aanschaffen en inrichten vanaf backups. Dit proces zou tijd kosten en zorgen voor een tijdelijke verstoring van het wereldwijde internetverkeer. Verwezen zij naar hetgeen hierover is opgemerkt in § 2.3 en § 2.4.
- 86 Sequestratie van de servers van RIPE NCC zou echter hoegenaamd niet effectief zijn, d.w.z. niet het effect bereiken dat KLPD en OM, in navolging van het Amerikaanse bevel, ermee nastreven:
- i) Op termijn zal het internetverkeer herstellen, doordat backups en kopieën (mirrors) van de RIPE Database beschikbaar komen;
  - ii) Beslaglegging en sequestratie kunnen overdracht in juridische zin van IP-adresreeksen niet voorkomen: dat is een rechtshandeling die losstaat van de beschikbaarheid van computersystemen van RIPE NCC (zie hierboven, § 19);
  - iii) Beslaglegging en sequestratie kunnen niet voorkomen dat anderen feitelijk de macht over de desbetreffende IP-reeksen overnemen en, door middel van afspraken met hun ISP en door middel van al bestaande afspraken tussen die ISPs en andere ISP's, internetverkeer naar de desbetreffende IP-adresreeksen laten routeren naar het netwerk van de nieuwe gebruikers van de adresreeks (zie hierboven, § 19).
- 87 Er zijn bovendien minder verstreckende maar wel geschikte alternatieve middelen. Zo zou het KLPD op haar computersystemen een script kunnen draaien dat conti-

nu, *real-time* bijhoudt of de registratie van de IP-adresreeksen wordt gewijzigd. Sterker nog, op die manier kan het KLPD *beter* in de gaten houden wat er met de IP-adresreeksen gebeurt, omdat wijzigingen gewoon zichtbaar zijn in de RIPE Database. Als de RIPE Database niet beschikbaar is, kunnen de IP-adresreeksen en/of het feitelijk gebruik daarvan wel worden overgedragen maar is dat proces voor het KLPD onzichtbaar.

5.3.2 *Beslaglegging gevolgd door bewaardersovereenkomst*

- 88 Het OM heeft zich bereid getoond af te zien van sequestratie indien RIPE NCC een civielrechtelijke bewaardersovereenkomst zou ondertekenen waarin zij zich verplichtte uitvoering te geven aan het Bevel.
- 89 Wat er ook zij van de juridische grondslagen voor een dergelijke overeenkomst, feit is dat het OM op deze manier RIPE NCC ertoe zou bewegen vrijwillig iets te doen waartoe het OM haar niet kan dwingen. De enige reden waarom RIPE NCC zich zou verplichten om de registratie van de IP-adresreeksen te bevriezen, zou zijn omdat anders een ineffectief maar uiterst schadelijk beslag op haar administratie gelegd zou worden. Zij zou dus onder de dreiging van onbevoegde bevoegdheidsuitoefening iets doen waartoe zij niet gehouden is. Het behoeft nauwelijks betoog dat de route van de bewaardersovereenkomst geen alternatieve bevoegdheidsgrondslag biedt om RIPE NCC wettelijk tot medewerking te verplichten, maar een oneigenlijk drukmiddel dat geheel buiten de orde van het strafproces en de legaliteit bevindt.

5.4 **Geen alternatieve strafvorderlijke bevoegdheden**

- 90 Ook de bevoegdheid, neergelegd in artikel 126ni Sv, om een zogenaamd bevroezingsbevel te geven biedt in dit geval geen soelaas. Op grond van artikel 126ni Sv kan de officier van justitie vorderen dat degene van wie redelijkerwijs kan worden vermoed dat hij toegang heeft tot bepaalde gegevens, die zijn opgeslagen in een geautomatiseerd werk en waarvan redelijkerwijs kan worden aangenomen dat zij bijzonder vatbaar voor verlies of wijziging zijn, bepaalde gegevens gedurende een periode van ten hoogste 90 dagen bewaart en beschikbaar houdt. De bevoegde autoriteit is de officier van justitie, die de bevoegdheid slechts mag inzetten voor een specifiek strafrechtelijk onderzoek indien er sprake is van verdenking van een strafbaar feit waarvoor voorlopige hechtenis is toegelaten dat een ernstige inbreuk op de rechtsorde oplevert. Bovendien moet het onderzoek de bevroezing dringend vorderen. Het moet gaan om bepaalde, historische, opgeslagen gegevens, die door degene tot wie het Bevroezingsbevel gericht is in het kader van de normale bedrijfsuitoefening worden bewaard.
- 91 Een bevroezingsbevel beoogt te voorkomen dat vluchtige gegevens, die op het moment van de vordering opgeslagen zijn, verloren zullen gaan of beschadigd zullen raken. De te bevroezen gegevens kunnen vervolgens in een later stadium

worden opgevorderd met gebruikmaking van de daarvoor bestaande bevoegdheden om verstrekking van opgeslagen gegevens te bevelen. De bevoegdheid heeft een ander karakter en dient een ander doel dan het Bevel dat in deze procedure centraal staat. In het onderhavige geval beoogt het OM niet om bepaalde vluchtige registratiegegevens veilig te stellen om die in een later stadium voor de opsporing van een vorm van computercriminaliteit te kunnen vorderen – zij kan ze zelf op ieder moment uit de RIPE Database opvragen. Waar het om gaat is dat het Openbaar Ministerie de FBI behulpzaam wil zijn bij een actie die gericht is op herstel en preventie van computercriminaliteit.

- 92 Een bevroeringsbevel ex artikel 126ni Sv befrist ook enkel de gegevens per datum X. De gegevens kunnen nadien worden gewijzigd. Hetzelfde geldt overigens voor een in beslagname op grond van artikel 125j Sv. Ook in een dergelijk geval behelst de beslaglegging niet meer dan het vastleggen van computergegevens, waarna RIPE NCC derhalve zelf (ook) nog over deze gegevens blijft beschikken (en deze mitsdien na het beslag ook nog kunnen wijzigen).

5.5 Tussenconclusie

- 93 Artikel 2 Politiewet noch beslaglegging gevolgd door sequestratie of een bewaardersovereenkomst biedt een wettelijke grondslag waarop de Staat kan vorderen, bevelen of bereiken dat de registratie van IP-adresreeksen gedurende een periode van 120 dagen wordt bevroren. De Staat heeft ook geen andere wettelijke mogelijkheid om dat doel te bereiken. De Staat mag derhalve ook niet trachten RIPE NCC te dwingen dat doel te bereiken.

6 Inbreuk grondrechten

- 94 In dit hoofdstuk licht RIPE NCC toe dat, zelfs als – ondanks al het in het vorige hoofdstuk gestelde – er een strafvorderlijke bevoegdheid geconstrueerd zou kunnen worden waarop het KLPD en het OM zouden kunnen bewerkstelligen wat zij blijkens het Bevel voor ogen hebben, (uitoefening van) die wettelijke bevoegdheid een ongerechtvaardigde inbreuk zou vormen op de (grond)rechten van RIPE NCC, haar leden en overige internetgebruikers.
- 95 RIPE NCC stelt voorop dat zij ten aanzien van het internetverkeer een essentiële functie vervult, net zoals de meer bekende gevallen van internet access providers, voor wie in artikel 6:196c BW een specifieke wettelijke bescherming is geboden. RIPE NCC is zelf geen internet provider in de zin van deze bepaling. Anders dan internet providers, waarvan er vele zijn, heeft RIPE NCC zelfs een unieke rol: zij is de enige organisatie die in Europa, Centraal-Azië en het Midden-Oosten IP-adresreeksen kan distribueren en registreren.

6.1 Beperking van grondrechten

- 96 Zowel uitvaardiging van het Bevel (indien verplichtend) als beslaglegging vormen een beperking van de vrijheid van ondernemerschap van RIPE NCC. Zij wordt immers door de overheid gedwongen iets te doen met betrekking tot haar bedrijfsvoering en bedrijfsmiddelen. Beslaglegging op de administratie van RIPE NCC is, zeker indien gevolgd door sequestratie, een beperking van het eigendomsrecht van RIPE NCC.
- 97 Het KLPD en het OM beogen de registratie van de litigieuze IP-adresreeksen te bevriezen. Dat is op zichzelf een beperking van de rechten van diegenen aan wie RIPE NCC de IP-adresreeksen heeft gedistribueerd.
- 98 Door het effect van de voorziene maatregelen op het functioneren van het internet is tevens sprake van een beperking van de communicatierechten van alle internetgebruikers. Overheidsinmenging met de organisatie en werking van het internet is per definitie een inmenging in de communicatievrijheid. Dat geldt in het bijzonder voor maatregelen gericht tegen IP-adresreeksen (waaronder begrepen de mogelijkheid om IP-adresreeksen te kunnen registreren en om registratiegegevens te kunnen aanpassen), nu IP-adressen een basisvoorziening zijn voor de communicatie via internet.
- 99 Dat het OM heeft aangegeven het Bevel voorsnog niet te zullen handhaven middels een vervolging ex artikel 184 Sr, of over te zullen gaan tot beslaglegging, maakt niet dat geen sprake is van inmenging in de toepasselijke verdragsvrijheden. Het OM heeft zich immers het recht voorbehouden het Bevel in de toekomst wel te zullen handhaven, om dwangmaatregelen toe te passen en om soortgelijke bevelen te geven en te handhaven met betrekking tot andere IP-adresreeksen. Daarmee is sprake van een reële, voortdurende dreiging van een beperking.³⁵
- 100 Nu sprake is van een beperking van grondrechten, is het aan de Staat om te stellen c.q. bewijzen dat voldaan is aan de toepasselijke beperkingsclausules en, meer in het bijzonder, dat de beperking is voorzien bij wet, een legitiem doel dient en in een democratische samenleving noodzakelijk is ter behartiging van dat doel. RIPE NCC betwist dat aan een of meer van die strikte voorwaarden is voldaan.

6.2 Beperking niet voorzien bij wet

- 101 RIPE NCC heeft in het vorige hoofdstuk toegelicht dat geen er geen wettelijke grondslag bestaat voor het Bevel, de gedreigde beslaglegging of de gewenste bevrozing. Indien geoordeeld zou moeten worden dat die basis in het nationale recht wel bestaat, voldoet die in elk geval niet aan de overige eisen die artikel 8 lid 2 en

---

³⁵ Vergelijk ten aanzien van een al acht jaar niet ten uitvoer gelegd bevel aan een krant om bronnen te onthullen: EHRM 15 december 2009, appl. 821/03 (Financial Times), § 56.

10 lid 2 EVRM en artikel 52 Handvest stellen (zie hierboven, § 54), namelijk dat die wettelijke basis:

- i) kenbaar moet zijn zodat de burger weet dat in bepaalde omstandigheden de wettelijke bepaling geldt;
- ii) voorspelbaar moet zijn zodat een burger moet op grond van de wettelijke bepaling in redelijk mate kunnen voorzien wat de consequentie van zijn gedrag is; en
- iii) voorziet in waarborgen tegen misbruik en willekeur.

102 Ten aanzien van artikel 2 Politiewet is in de aangehaalde jurisprudentie van de Hoge Raad reeds bevestigd dat niet voldaan is aan deze eisen, zodat RIPE NCC volstaat met verwijzing daarnaar. Voor de strafvorderlijke beslag- en bevroeringsbepalingen geldt dezelfde conclusie.

103 RIPE NCC verwijst ten overvloede naar de uitgebreide en zorgvuldig gedocumenteerde conclusie van AG Cruz Villalón in de zaak-*Sabam/Scarlet*.³⁶ Villalón bespreekt in zijn conclusie eerst (ov. 94-100) uitgebreid de jurisprudentie van het EHRM ten aanzien van het ‘voorzien bij wet’ vereiste. Vervolgens (ov. 101-114) concludeert hij dat een Belgische wetsbepaling niet aan dat die eisen voldoet, terwijl de wetsbepaling in kwestie zich in elk geval specifiek richt tegen de internetaanbieder aan wie in die zaak de verplichting was opgelegd om internetverkeer te filteren. Villalón wijst ook (ov. 109) op het ontbreken van een stabiele lijn in de nationale jurisprudentie waaruit de internet provider had kunnen opmaken dat de desbetreffende wetsbepaling een grondslag was voor een filterverplichting. Dat geldt te meer voor de Nederlandse jurisprudentie over beslag op en bevroering van de registratie van IP-adresreeksen: die is er in het geheel niet.

104 Dat het EHRM het ‘voorzien bij wet’ vereiste buitengewoon serieus neemt, in het bijzonder bij beperkingen van artikel 10 EVRM op basis van algemene wetsbepalingen, blijkt ook uit het recente arrest RTBF/België.³⁷ Specifiek ten aanzien van het voorzienbaarheids criterium bij beperking van de uitingsvrijheid – waar het hier ook om gaat – benadrukt het Hof dat deze moeten vallen binnen een bijzonder strikt juridisch kader waarin afbakening en controle van het verbod zijn geregeld, ook om misbruik te voorkomen.³⁸ Het Hof overweegt dat zo’n strikt juridisch kader veronderstelt een regelgevend kader dat precieze, specifieke regels bevat.³⁹ Het Hof stelt

³⁶ Conclusie van 14 april 2011 in zaak C-70/10 (*Sabam/Scarlet*), ov. 94 e.v.

³⁷ EHRM 29 maart 2011, *Mediaforum* 2011-11/12, nr. 30 m.nt. D. Haije (RTBF/België).

³⁸ Zie overweging 105:

Dès lors, ces restrictions préalables doivent s'inscrire dans un cadre légal particulièrement strict quant à la délimitation de l'interdiction et efficace quant au contrôle juridictionnel contre les abus éventuels (Association Ekin c. France, n° 39288/98, § 58, 17 juillet 2001).

³⁹ Zie overweging 114:

[...] une contrôle judiciaire de la diffusion des informations par quelque support de presse que ce soit, opéré par le juge des référés, sur la base de la mise en balance des intérêts en conflit et dans le but

vast dat de Belgische wet – net als artikel 2 Politiewet of de beslagbepalingen – geen details bevat over welke preventieve beperkingen zijn toegestaan, noch over hun doel, duur, reikwijdte en de manier waarop ze kunnen worden gecontroleerd. De Belgische wet geeft daarmee geen afdoende ‘cadre légal’. Dat gebrek kan niet worden opgevangen door de volumineuze maar casuïstische Belgische rechtspraak over publicatieverboden.

6.3 Overige beperkingsvoorwaarden

- 105 Bij gebrek aan een stellingname van de Staat beperkt RIPE NCC zich in deze fase tot een verwijzing naar hetgeen hierboven (§ 5.3) reeds is aangevoerd ten aanzien van de ineffectiviteit en disproportionaliteit van beslaglegging.

7 Bevoegdheid en ontvankelijkheid

- 106 De civiele rechter is bevoegd, omdat RIPE NCC verklaringen voor recht en verboden vraagt en omdat de strafrechter noch de bestuursrechter bevoegd zijn. Artikel 552a van het Wetboek van Strafvordering (“Sv”) voorziet weliswaar in een beklagprocedure bij inbeslagneming, maar die staat pas open nadat beslag is gelegd. In het onderhavige geval heeft (nog) geen inbeslagneming plaatsgevonden, zodat voor RIPE NCC niet de mogelijkheid van beklag open staat. Van RIPE NCC kan ook niet redelijkerwijs worden gevergd dat zij beslag afwacht. Zoals toegelicht zou beslag immers worden gevolgd door sequestratie (met dramatische gevolgen voor het functioneren van RIPE NCC en het internet), tenzij RIPE NCC een bewaardersovereenkomst aangaat (in welk geval zij civielrechtelijk gehouden is tot medewerking). Van RIPE NCC kan in redelijkheid niet gevergd worden dat zij één van deze routes bewandelt, zodat zij recht op en belang heeft bij het voorafgaande oordeel van de civiele rechter. RIPE NCC is daarom ontvankelijk in haar vorderingen.

8 Verweer, bewijslastverdeling en bewijsmiddelen

- 107 RIPE NCC kent niet het verweer van de Staat tegen de vordering zoals ingesteld. Uit de correspondentie volgt dat de Staat meent bevoegd te zijn tot het geven van het Bevel en tot het leggen van beslag op ‘de administratie’ van RIPE NCC. De onjuistheid van dat standpunt is in het voorgaande stapsgewijs onderbouwd. De bewijslast ter zake van de relevante feiten ligt echter bij de Staat, als de partij die zich beroept op de door hem beoogde rechtsgevolgen (bevoegdheid tot het geven

---

d'aménager un équilibre entre ces intérêts, ne saurait se concevoir sans un cadre fixant des règles précises et spécifiques pour l'application d'une restriction préventive à la liberté d'expression. A défaut d'un tel cadre, cette liberté risque de se trouver menacée par la multiplication des contestations et la divergence des solutions qui seront données par les juges des référés.

van het Bevel, vatbaarheid voor beslag van ‘de administratie’ van RIPE NCC, bevoegdheid tot het leggen van beslag voor dit doel, etc.).

- 108 Voor zover het op de weg van RIPE NCC zou liggen om de feiten te stellen die het rechtgevolg met zich meebrengen dat sprake is van een beperking van grondrechten, heeft zij dat met deze dagvaarding gedaan (verwezen zij in het bijzonder naar § 6.1). Dat sprake is van een beperking, volgt ten aanzien van artikel 2 Politiewet ook uit de brief van het OM van 20 december 2011 (Productie 10), waarin de heer Van Zwieten het Bevel omschrijft als “een naar de inbreuk op grondrechten gemeenten bevel in de lichtste categorie”. Daarmee erkent het OM dat sprake is van een beperking; het is aan hem om te stellen en bewijzen dat die voldoet aan de eisen van artikel 8 lid 2 en 10 lid 2 EVRM en artikel 52 Handvest. Dat de beperking “licht” is, wordt door RIPE NCC betwist en is overigens rechtens irrelevant, zoals hierboven (§ 64) toegelicht.
- 109 Het is evenzeer aan de Staat om te stellen c.q. bewijzen dat de beperking van grondrechten geschikt, noodzakelijk en proportioneel is. Het OM heeft voorts nog niet kunnen onderbouwen waarom het leggen van beslag op de ‘administratie’ van RIPE NCC het gewenste doel zou bewerkstelligen en niet betwist dat beslaglegging ernstige schadelijke gevolgen zou kunnen hebben voor RIPE NCC en voor het functioneren van het internet in meer algemene zin. Mocht de Staat dat alsnog voldoende gemotiveerd doen, dan biedt RIPE NCC tegenbewijs aan. Indien de Rechtbank zou menen dat de bewijslast op RIPE NCC berust, dan biedt RIPE NCC – zonder erkenning van gehoudenheid daartoe – aanvullend bewijs aan, onder meer door het doen horen van bij haar werkzame technisch deskundigen of door het in het geding brengen van deskundigenrapporten.

9 Conclusie

Mitsdien het de rechtbank behage, bij vonnis, zo veel mogelijk uitvoerbaar bij voorraad:

- i) voor recht te verklaren dat RIPE NCC rechtens niet gehouden is uitvoering te geven aan enig bevel op grond van artikel 2 Politiewet, althans een bevel op grond van artikel 2 Politiewet dat strekt tot bevrozing van de registratie van IP-adressen of -adresreeksen;
- ii) de Staat te verbieden om RIPE NCC te vervolgen op grond van artikel 184 Sr of anderszins jegens haar strafrechtelijke dwangmiddelen toe te passen wegens niet-naleving van het Bevel, of een ander op artikel 2 Politiewet gebaseerd bevel, althans een ander op artikel 2 Politiewet gebaseerd bevel dat strekt tot bevrozing van de registratie van IP-adressen of -adresreeksen;
- iii) voor recht te verklaren dat de administratie van RIPE, voor zover behelzend de registratie van IP-adressen en IP-adresreeksen, niet vatbaar is voor beslag, al-

- thans niet teneinde de registratie van IP-adressen of -adresreeksen tijdelijk of blijvend te bevriezen, althans niet ten behoeve van het herstellen van de schadelijke gevolgen van beweerdelijk door derden mede met gebruikmaking van die IP-adressen of -adresreeksen aangerichte schade;
- iv) de Staat te verbieden beslag te leggen op de administratie van RIPE NCC, althans voor zover behelzend de registratie van een of meer IP-adresreeksen, althans teneinde de registratie van IP-adresreeksen tijdelijk of blijvend te bevriezen, althans ten behoeve van het herstellen van de schadelijke gevolgen van beweerdelijk door derden mede met gebruikmaking van die IP-adressen of -adresreeksen aangerichte schade;
  - v) voor recht te verklaren dat de Staat geen andere strafvorderlijke dwangmiddelen tot haar beschikking heeft om bevrozing van de registratie van IP-adressen of -adresreeksen te bewerkstelligen of af te dwingen;
  - vi) de Staat te verbieden om jegens RIPE NCC andere strafrechtelijke dwangmiddelen toe te passen om bevrozing van registraties van IP-adressen of -adresreeksen te bewerkstelligen;
  - vii) de Staat te veroordelen in de kosten van deze procedure.

De kosten dezes zijn voor mij, deurwaarder, €

Overzicht producties

Over RIPE NCC

- Productie 1 KvK-uittreksel
- Productie 2 RIPE NCC Information sheet & Activity Plan 2012
- Productie 3 Statuten van RIPE NCC
- Productie 4 RIPE NCC Standard Service Agreement

Het Bevel

- Productie 5 Brief van KLPD aan RIPE NCC d.d. 8 november 2011

Documentatie over de DNSChanger-zaak

- Productie 6 Voorlichting FBI over DNSChanger malware
- Productie 7 Online artikel d.d. 23 november 2011 over het Bevel van Prof. Milton Mueller, hoogleraar *internet governance* aan Syracuse University School of Information Studies en bijzonder hoogleraar veiligheid en privacy van internetgebruikers aan de T.U. Delft
- Productie 8 Protective Order d.d. 3 november 2011 van de US District Court, Southern District of New York

Verdere correspondentie tussen RIPE NCC en KLPD/OM

- Productie 9 Brief van RIPE NCC aan OM d.d. 9 december 2011
- Productie 10 Brief van OM aan RIPE NCC d.d. 20 december 2011
- Productie 11 Brief van RIPE NCC aan OM d.d. 5 januari 2012 (verzonden op 6 januari 2012)
- Productie 12 E-mail van OM aan RIPE NCC van 10 januari 2012